

Олена КОМАР,

Доктор філософії, асоційований професор
Інституту філософії Університету Оснабрюка (Німеччина),
старший науковий співробітник
дослідницької навчальної групи «Ситуативне пізнання»,
доцент кафедри філософії та методології науки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРИМУС ДО МИРУ ТА ГНИЛІ КОМПРОМІСИ **Рецензія на книгу: Avishai Margalit** **“On Compromise and Rotten Compromises”¹**

«Мир — це не відсутність війни.
Це чеснота, яка походить із твердості духу
та наполегливого бажання».

Б. СПІНОЗА «Tractatus Politicus»

Книга ізраїльського філософа Авішаї Маргаліта «Про компроміси та гнилі компроміси» написана на основі Танерівських лекцій, прочитаних ним у Стенфордському університеті у 2005 році. Питання миру й політичних компромісів є для автора не лише теоретичним: він брав участь у створенні Ізраїльської ради ізраїльсько-палестинського миру, був політичним діячем та учасником групи Peace Now і є визнаним фахівцем із питань моралі та миру (зокрема, лауреатом Spinoza Lens Prize). Власне, виходячи з його біографії, А. Маргаліта можна було б стереотипізувати як «пацифіста». Утім, його книга саме про те, які компроміси неприпустимі заради миру.

Насамперед цю книгу варто прочитати тим українцям, які комунікують із західною аудиторією, кому хоч раз доводилося ретельно добирати, як ввічливо відповісти на запитання на кшталт: «Чому б Україні не поступитися територіями, адже життя людей дорожчі?» або «Чи готові українці до поступок, адже мир вимагає компромісів?»; «Чому б вашим політикам не домовитися з росіянами заради миру?»; «Чому ваш президент не погоджується на перемовини, коли росіяни їх пропонують?» Щоразу такі питання ставлять перед вибором «меншого зла», вибором між поганим і найгіршим. Моральна софістика слів «немає нічо-

---

¹ Margalit, Avishai. (2009). *On Compromise and Rotten Compromises* (232 pp.). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1215/0961754x-1545103>

го дорожчого за людське життя» надто скидається на псевдопацифістську² ідею умиротворення агресора, яка особливо відгукується таким країнам, котрі, як Німеччина, в минулому заплатили високу ціну за свою войовничість. Аргументи на кшталт «ми не можемо дозволити втягування у конфлікт/ескалацію напрути» лунають звідусіль у Європі під формальним приводом — «ніколи знову». Доволі символічно, що цьогорічна лауреатка Премії миру німецьких книгарів Ен Еплбаум виступила з гострою критикою пацифізму як політики, що сприяє загарбницьким війнам, а не зупиняє їх, бо «вимога пацифізму перед обличчям агресивної диктатури, що прогресує, може просто означати умиротворення та прийняття цієї диктатури»³. Історикиня наголосила, що, саме беручи Премію миру, вона має обов'язково нагадати, звернувшись до тези Орвела про об'єктивний профашистський зміст пацифізму, що «“я хочу миру” не завжди є моральним аргументом»⁴.

Цю книгу мені порадила професорка Віденського університету Ані Вайберг на продовження нашої розмови про війну, мир і право українців на спротив. Австрійський контекст теми миру й пацифізму потребує особливої уваги, і не лише через позиціоновану нейтральність, яку використовують як право відмовити Україні в мілітарній допомозі, але й із огляду на морально сумнівну сторінку історії, адже після завершення Другої світової війни австрійці намагалися розіграти карту жертви нацистів, а не добровільних посібників. «Стережіться гнилих компромісів!» — вислів, який приписують А. Айнштайну, дав назву та окреслив головну ідею рецензованої праці. Книга побачила світ ще 2009 року, однак у вітчизняному контексті дуже доречно саме зараз, коли українців схиляють до думки про невідворотність мирної угоди з Росією, а відтак до компромісів «заради порятунку людських життів». Моральна справедливість і мир є основними поняттями, довкола яких розгортаються міркування у книзі, й вони ж визначають вибір нашого майбутнього. Українці, які обирають справедливість, налаштовані битися, бо це війна на винищення, їхній вибір — ризик загинути на полі бою чи перемогти, бо в разі поразки найактивніша, морально краща частина суспільства буде повільно знищена у концентраційних

² Ен Еплбаум вживає термін «пацифізм», тоді як я для означеного різновиду, який сприяє агресору, волю використовувати термін «псевдопацифізм». Я обґрунтувала використання саме цього терміна, а також розповіла, чому сучасна західноєвропейська політика, яка не розрізняє спротив агресії і войовничість, допомагає формувати «синдром злих українців», у своїй статті «Синдром злих українців: несправедливість та стереотипи про війну і мир»: Forum Transregionale Studien (10. September 2024). Синдром злих українців: несправедливість та стереотипи про війну і мир. *TRAFO — Blog for Transregional Research*. Abgerufen am 30. Oktober 2024 von <https://doi.org/10.58079/129q2> (<https://trafo.hypotheses.org/52570>).

³ Anne Applebaum: 2024 Peace Prize Speech. (October 25, 2024). *UkraineWorld* (<https://ukraineworld.org/en/articles/opinions/speech-frankfurt-book-fair>).

⁴ Там само. Ця теза Дж. Орвела надактуальна для сьогоденного німецького суспільства: стрімкої популярності набуває популістська проросійська партія BSW (Bündnis Sahra Wagenknecht), яка виступає за повне припинення підтримки України під приводом пацифізму «заради миру» у Європі. Політика цієї лівої партії (яка, серед іншого, виправдовує сталінізм) щодо України «дивним чином» повністю збігається з неофашистською риторикою ультраправої партії AFD (Alternative für Deutschland).

таборах і в'язницях, а інші — упокорені й асимільовані. Але чим більше втома і зневіра, тим більше голосів лунають на захист компромісу заради миру. Тому так важливо розрізняти компроміси, ґрунтовані на взаємному визнанні, і «гнилі компроміси», ґрунтовані на примусі. Повномасштабна війна в Україні — результат політики умиротворення й поступок агресору, а також демонстрація світу слабкості західних держав протягом попередніх років. «Мирна» домовленість із визнанням захоплених територій, із фактичним дозволом на геноцид українців може стати не лише трагедією українського народу, черговим актом поневолення, а й сигналом для інших країн про відсутність моральних обмежень і міжнародного права, повертаючи цивілізацію у зворотному напрямку, де є лише право сильного й горе переможеного. Це моральна катастрофа, яка відкриває скриньку Пандори для інших країн, які мають територіальні претензії чи згаслі конфлікти.

Структура рецензованої книги, на мій погляд, хоч і не буквально, але загалом відповідає правилу побудови аргументу PEER: теза—доказ—пояснення—результати/висновки (Point-Evidence-Explanation-Results), що полегшує завдання рецензії головних ідей для читача і робить досить складну морально-політичну тему доступною для розуміння. Ця структура є типовою для багатьох англомовних текстів, проте досі незвичною для української академічної літератури, де читач спершу має пройти випробування власної витривалості довгим нудним вступом про передісторію питання, пробитися крізь численні аргументи та описи й лише наприкінці тексту, ніби винагороду за пройдене випробування, отримати пояснення головної тези й висновку автора. Натомість англомовний текст зазвичай починається з головного, з чітко сформульованої авторської тези, дозволяючи читачеві вирішити, чи достатньо вона хороша, щоб продовжити ознайомлення з основними аргументами автора⁵. А. Маргаліт починає з позиціонування головної тези книги (Р), що підсумовує наступні аргументи і, власне, одразу відповідає на центральне питання. Наступний крок — підтримка аргументу доказами та прикладами. Третій — пояснення й опрацювання основного питання й додаткових аспектів на підставі прикладів. Останній — повернення у висновках до посиленого й обґрунтованого твердження. Я спробую виокремити ці складові. Отже, в чому полягає головна теза книги і як вона доводиться?

Теза (Р). Існують справжні компроміси та гнілі компроміси. Справжні компроміси необхідні в політиці, але гнілі компроміси неприйнятні за жодних обставин, навіть заради миру. Їх підтримки, навіть пасивної, слід уникати за будь-яку ціну.

«Гнилий компроміс — це згода на встановлення або підтримку режиму жорстокості та приниження — одне слово, нелюдського режиму, в буквальному сенсі нелюдського, тобто непридатного для людей» (р. 89).

Доказ (Е). Політика умиротворення агресорів підриває засади міжнародного права і знецінює ідею справедливості. А. Маргаліт посилається на слова, які при-

⁵ Природничі та експериментальні науки, такі як психологія, де панує жорстка конкуренція на кшталт — «Публікуйся або згинь» (Publish or perish), пішли навіть далі: основний результат дослідження автори намагаються умістити у формулювання назви статті, щоб привернути увагу до дослідження.

писують В. Черчиллю, що умиростворювач — це той, хто годує крокодила, сподіваючись, що той з'їсть його останнім (р. 19). Гнилим компромісом, на думку автора, Мюнхенську конференцію робить навіть не ганебний зміст угоди, а мотив. Підписуючи угоду з Гітлером, який був втіленням зла, тобто з тим, хто систематично вводив в оману й ошукував, марно було сподіватися на дотримання її умов, навіть якби Н. Чемберлен керувався щирими сподіваннями на тривалий мир.

Що ж таке хороші компроміси, на думку автора, і чому вони важливі? Він стверджує, що *ідеали вказують на те, якими ми хотіли б бути, а компроміси — про те, якими ми є.*

Компромід можна розглядати за аналогією з економічною і релігійною перспективами політики (р. 24). В *економічній* картині політики (тут автор відсилає до ідей Д. Г'юма та А. Сміта) завжди є місце компромісам, оскільки всі блага, як і товари, можуть бути взаємозамінними: обмін залишає місце для переговорів, а здатність до компромісної поведінки високо цінується (звідси кліше про політику як мистецтво компромісів). У *релігійній* моделі є табуйовані теми: те, що визнають «святим», не може бути предметом жодних обговорень чи компромісів. Святість передбачає готовність до самопожертв. Обійти ідею непорушності певних моральних ідей можна за допомоги двох вивертів економічного підходу, які філософ критикує, — лібертаріанського і цинічного. Лібертаріанець може визнати будь-які домовленості, досягнуті між дорослими на основі свідомої згоди. Для циніка ж не існує гнилих компромісів, лише хороші й погані угоди. Економічна та релігійна моделі конкурентні, але не взаємовиключні, й саме релігійна модель, яка визначає, що не може бути предметом торгу і поступок, визначає, які компроміси є гнилими. Щодо цього пункту я маю термінологічне зауваження, адже, гадаю, зміст не змінився б, якби використовувався більш нейтральний термін «цінності», тому що цілком можна вести мову про ідею нації чи національної держави, яка передбачає ідею незмінних цінностей, які не можуть бути предметом поступок, без релігійного складника.

Хороший компромід — це наш «другий вибір після найкращого» (с. 5), який більше говорить про нашу моральність, аніж наш перший вибір. Умовами справжнього компромісу між політичними сторонами є:

- визнання іншої сторони рівною;
- взаємні поступки;
- відсутність примусу.

Угода, ґрунтована на примусі, ніколи не може вважатися компромісною (рр. 91—92). У гнилого компромісу є активна і пасивна сторони підтримки. Активний учасник спричиняє жорстокість і приниження; пасивною стороною можуть бути «мовчазний партнер», який залишає на поталу режиму жертв і не виступає проти негуманного ставлення, або «сплячий партнер», який лише сприяє підписанню угоди (рр. 92—93). Ці партнери цікавляться лише припиненням активної фази збройного конфлікту, але не задаються питанням, чи будуть, наприклад, на окупованих територіях побудовані концентраційні табори та хто буде в них ув'язнений. В обох випадках пасивна сторона також поділяє відповідальність за морально гнилі угоди.

Пояснення (Е). Класичним прикладом гнилого компромісу є Мюнхенська конференція, після якої термін «умиротворення» набув негативного сенсу й почав означати капітуляцію перед вимогами кривдника лише тому, що він погрожує кривдою (р. 19). Серед прикладів, які лягли в основу книги й дозволяють розмежовувати прийнятні та неприпустимі компроміси, також згадано Ялтинську конференцію, внесення питання про рабство в Конституцію США, угоду 1941 року Черчіля зі Сталіним заради подолання Гітлера і, звісно ж, палестино-ізраїльські перемовини, учасником яких був сам філософ.

Не завжди угода навіть з авторитарними чи тоталітарними режимами буде гнилою. Зокрема, автор вважає компромісною угоду Черчіля зі Сталіним як вибір меншого зла проти радикального зла⁶, натомість примусова репатріація військовополонених як частина Ялтинської угоди і *de facto* визнання радянського контролю над Центральною і Східною Європою є гнилим компромісом.

Анемічний і сангвінічний типи компромісу. Анемічний компроміс, подібно до економічної моделі політики, передбачає обрахування вигод і поступок для обох сторін, натомість сангвінічний додає мораль як свою умову. Тому сангвінічний компроміс вимагає відмови від мрії, зокрема від мрії про безумовну славетну перемогу над ворогом, адже для виходу із глухого кута ворога потрібно не дегуманізувати, а олюднити, розглядаючи як рівного суперника. Суттєвою є думка, що *компромис відбувається не у вигляді угоди, а на шляху до неї*. Тобто мирна угода може бути наслідком компромісу, але визнання іншої сторони рівною є його передумовою, коли одна сторона визнає іншу сторону законним партнером для переговорів: «Іноді визнання іншого як законної сторони для переговорів дається важче, ніж досягнення фактичної згоди» (р. 42). Якщо такого визнання не відбувається, то, відповідно, компроміс неможливий, зокрема якщо одна сторона називає іншу терористами, сепаратистами тощо⁷.

Політична доцільність і необхідність. Доцільність стосується не моральної правоти, а переваг і добробуту агента, а необхідність — самого його існування.

⁶ Утім, головна відмінність між Сталіним і Гітлером, як випливає з тексту, яка робила його ситуативно «меншим злом» для Черчіля полягала в тому, що жорстокий і антигуманний режим Сталіна був спрямований на «власний народ» у Радянському Союзі, натомість гітлерівський загрожував світу й зокрема британському народу. Морально доволі сумнівна перевага, особливо з української перспективи, тому таку угоду не можна вважати справедливою. Рішення Черчіля було політичним, а не моральним. Це така собі «угода з дияволом». Як відомо, на питання, поставлене його секретарем, про відхід від принципів, адже британського прем'єр-міністра вважали найпослідовнішим антикомуністом протягом 25 років, Черчіль відповів, що знищення Гітлера — його головна мета, тож якби Гітлер вторгся у пекло, він був би союзником диявола (р. 178).

⁷ А. Маргаліт наводить приклади невизнання іспанським урядом рівною стороною переговорів баскських сепаратистів та турецьким — Робітничої партії Курдистану. Однак цю аналогію можна продовжити щодо так званих «керівників ЛНР-ДНР», угода з якими неможлива, оскільки вони ніколи не визнавалися українською стороною партнерами для переговорів. Головною ознакою неготовності Росії до справжніх мирних перемовин є невизнання української влади як легітимної.

Чи перевершує політична доцільність або необхідність мораль і чи виправдовує гнилі компроміси? Відповідно до позиції автора — ні, стосовно гнилих компромісів має діяти принцип «будь що буде» («*come what may*»), у сенсі «хоч би що трапилось, це не має вплинути на рішення» (рр. 113—119).

Головною пересторогою щодо гнилих компромісів є питання етики та моралі. «Моральність, подібно до дегустації вина, вимагає постійних порівняльних суджень» (р. 176). Мораллю гнилих компромісів є трайбалізм, який філософ ілюструє бедуїнською приказкою: «Ми з братом проти мого двоюрідного брата. Ми з двоюрідним братом проти всього світу» (р. 121). Трайбалізм не розрізняє ідеї та осіб, які їх презентують, дію і діяча. Тобто трайбалізм є етикою без моральності та універсальної моралі. Тому погана дія, скоєна своїм представником, виправдовується, а хороша ідея, запропонована чужим, викликає емоційну незгоду. Гнилі компроміси є прийнятними для трайбалізму, якщо вони здійснюються не з егоїстичних мотивів, а «іменем когось/чогось» — заради лідера, держави, групи тощо: «Безкорисливість — це мило, яке очищає брудні руки» (р. 124). Отже, універсальність шкоди, якої завдають гнилі компроміси й пасивна підтримка їх багатьма, полягає у розмиванні меж моралі.

Висновок автора (R). Іноді для досягнення миру потрібно йти навіть на несправедливі угоди. Утім, такі угоди виключають гнилі компроміси. Гнилі компроміси лише заохочують агресора до нових звершень та утверджують несправедливість як норму, тому це поганий спосіб досягнення миру. Той, хто погоджується на гнилий компроміс, не лише втрачає надію на справедливість, але й не досягає бажаного миру, адже такі домовленості є нікчемними.

Який висновок можна зробити з викладених аргументів щодо актуального українського контексту? Чи регулюються правильні та «гнилі» компроміси правовими нормами, а чи лише філософськими уявленнями про мораль і справедливість? Згідно зі *статтею 52 Віденської конвенції 1969 року* про правила укладання міжнародних договорів⁸, договір є нікчемним, тобто не має юридичної сили з моменту його укладення, якщо він укладений під примусом, внаслідок застосування сили або під загрозою застосування сили. Отже, мирні домовленості, які можуть бути укладені Україною з Росією під загрозою припинення допомоги союзників чи погрозою застосування ядерної зброї, є юридично нікчемними; від них виграють лише Росія, яка матиме час на переозброєння, і ті загрожувані країни, котрі, як в історії із Судетами, матимуть додатковий час на підготовку до війни на своїй території, знову сподіваючись, що «Гітлер далі не піде, бо ж він пообіцяв».

До моментів, які викликають критичне зауваження, варто віднести не підкріплене жодним посиланням твердження про те, що при евакуації населення під час Другої світової війни у Радянському союзі пріоритет надавали євреям (сам філософ зазначає, що це може бути просто пропаганда, але навіщо в такому разі поширювати непідтвержені чутки?), що можна віднести до категорії видати бажане за дійсне (*wishful thinking*). Така неперебірливість філософа,

⁸ Віденська конвенція про право міжнародних договорів (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text).

який буде аргументацію на історичних прикладах, не може не дивувати. Так само як і вже традиційне приписування усіх заслуг радянської армії росіянам, базоване на типовому ототожненні Росії та Союзу як Soviet Russia (pp. 13—14).

Найбільш проблемним і концептуальним питанням, яке порушує автор і, на мою думку, залишає без остаточної відповіді, є співвідношення миру і справедливості, ідеалів і компромісів. На його погляд, мир і справедливість не доповнювальні (як риба і картопля), а конкурентні поняття (як чай і кава)⁹. Компроміс є посередником, який збалансовує напругу між миром і справедливістю. Звідси випливає, що заради миру поступаються справедливістю (мир *або* справедливість), але чи не втрачається також мораль? Чи означає це також, що справедливий мир є недосяжним ідеалом? «Простий мир» (без справедливості) — чи є він більшим, а чи меншим злом, «ніж оборонна, визвольна війна»? Чіткої відповіді у тексті я не знаходжу, крім вже окреслених: у компромісі заради миру можна зайти досить далеко, включно з відмовою від мрій і поступками за рахунок справедливості, але в жодному разі не визнавати гнилі компроміси, які підтримують режим дегуманізації та приниження гідності. Водночас, якщо політика будується не за економічною, а за національно-релігійною моделлю, як у випадку ізраїльсько-палестинських воєн, очікування сталого миру, а не лише перемир'я, стає примарним.

Компромісам заради миру присвячений розділ 3, який починається цитатою з Кантівського «До вічного миру»: «Жоден мирний договір не може вважатися дійсним, якщо в ньому за замовчуванням передбачається питання майбутньої війни» (р. 69)¹⁰. Інакше це не мир, а лише перемир'я. У розділі порушено питання ірредентизму, політики повернення втрачених територій і реваншизму, який до територіальних претензій додає помсту. Як політика ірредентизму, так і політика реваншизму будуються за релігійною моделлю відновлення втраченої справедливості¹¹. Маргаліт розрізняє вічний чи тривалий (перманентний) мир і справедливий мир. Мир не потребує виправдання, на відміну від війни, тому тягар доказу на тому, хто захищає і виправдовує війну¹². Оскільки будь-яке

⁹ Не вважаю таку авторську метафорику асоціативно вдалою, але маю визнати, з огляду на простоту пояснення, вона працює.

¹⁰ Мовою оригіналу: «Es soll kein Friedensschluß für einen solchen gelten, der mit dem geheimen Vorbehalt des Stoffs zu einem künftigen Kriege gemacht worden» (Kant, I. (1795). *Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*. Königsberg (https://oxnzem.de/wp-content/uploads/2015/11/kant-zum_ewigen_frieden.pdf).

¹¹ Тому рефреном у російській пропаганді, виступах офіційних представників влади зустрічаються усі елементи — і апеляція до ідеї священної боротьби, і ірредентизм у питанні Криму, і суто реваншистська риторика щодо «колективного Заходу», який відводить Росії другорядну роль і тепер змушений буде її поважати.

¹² Досить важливе зауваження для нашого контексту: на Заході з цієї причини дуже успішно просувається пропутінськими прихильниками ідея відповідальності України і її керівництва за продовження війни, оскільки буцімто досить погодитися на територіальні та інші поступки Росії для досягнення миру. Тягар провини перекладається з агресора на жертву нападу, якщо вона відмовляється покійрно капітулювати. Союзників України, які надають їй мілітарну підтримку, ця риторика зображує адвокатами війни.

перемир'я тимчасове і не захищає від ірредентизму і реваншизму в майбутньому, його не слід називати миром.

Це стосується як сторони самого агресора (активної сторони), так і посередників мирної угоди (пасивної сторони). З боку Росії вустами офіційних осіб заперечується легітимність української влади. Наприклад вираз «кіївській режим», який є вигаданим російською пропагандою евфемізмом, замінює офіційні терміни «Президент України», «Верховна Рада» тощо, відповідно, за українськими представниками не визнається законне право репрезентувати державу та волю народу. Тому жодна угода не може гарантувати дотримання її умов, якщо частина її початкових умов не просто аморальна, а нечинна. Так само навіть союзники України, якщо схиляють її до підписання мирної угоди, виходячи з міркувань, «бо гинуть люди», «бо життя понад усе» і, насамперед, тому що «Росія сильніша, її не перемогти», забезпечують лише гнилий компроміс, який неминуче штовхає агресора до подальших завоювань. Примус до компромісу без жодних надійних гарантій лише тому, що хтось має силу, — це відмова від визнання міжнародного права як такого і власне, заклик не до миру, а до війни усіх проти всіх. Бо це означає, що якщо сильніша країна має територіальні чи інші зазіхання до слабшої чи меншої, вона має право їх задовольнити. А визначити, хто у цьому світі сильний, а хто слабкий, можна лише розпочавши і завершивши світову війну. Будь-який заклик поступитися сильному лише на тій підставі, що він має силу, — це легітимізація війни усіх проти всіх.

Якщо плануватиметься доповнене видання цієї книжки, сподіваюся, в ньому знайдеться місце для історії війни Росії проти України, адже саме відсутність адекватної й помітної за наслідками реакції світу на порушення Росією не лише Будапештського меморандуму, а й норм світового права, у відповідь на анексію Криму і розпочату війну на сході України у 2014 році, умиротворення агресора і «мирний компроміс» у вигляді Мінських домовленостей¹³ підготували ґрунт для повномасштабного вторгнення. Тобто це класичний приклад гнилого компромісу, який захопив агресора. Чого варті ці домовленості й чи можна, поступившись Росії під тиском сили, очікувати від неї виконання обіцянок, показав розстріл українських воїнів в Іловайському «зеленому коридорі». Також історикам належить сказати своє слово щодо того, чи був Будапештський меморандум гнилим компромісом. Отже, книга актуальна для українського сьогодення, але й українська історія також актуальна для теми твору.

У цій рецензії я намагалася окреслити насамперед ті питання, які роблять текст важливим, по-перше, для сучасної України, по-друге, для світу, з огляду на те, як примус України до гнилих компромісів загрожує моральною девальвацією ідеї справедливості, а також несе загрозу миру сусідніх із нею країн значно більше, ніж мілітарна допомога. Втім, за межами мого аналізу лишилися

---

¹³ Під загрозою припинення навіть тієї мізерної підтримки союзників, яку вона отримувала, Україна була змушена дотримуватися режиму АТО й уникати будь-яких кроків, які могли б бути розцінені цими союзниками як ескалація і провокування воєнних дій.

досить багато питань і прикладів із книги, зокрема щодо економіки й миру (на підставі праці Дж.М. Кейнса).

З аналізу тексту, застосовно до нинішньої української історії, впливає, що наразі відсутні підстави для справжньої мирної угоди між Росією і Україною, оскільки:

- фактор примусу робить мирну угоду нікчемною, а її умови нечинними;
- визнання окупованих територій, без якого Росія не погодиться на жодну мирну угоду, — це тріумф ірредентизму та реваншизму. Це означає, що максимум йдеться про перемир'я, у якому закладена основа для майбутньої війни;

- невизнання іншої сторони як рівної робить навіть перемир'я фіктивним, адже, якщо Росія «домовляється із Заходом», не визнаючи Україну повноправною стороною перемовин із легітимною владою, таке перемир'я є прямим аналогом Мюнхенських угод, а отже, гнилим компромісом, який, навпаки, збільшує невідворотність війни, якої Західна Європа так хоче уникнути ціною примусу України до підписання будь-якої мирної угоди;

- поступки з обох сторін мають бути справжніми, зокрема передбачають не просто відмову Росії від принаймні частини її претензій, а реальні кроки назустріч, які вона ніколи навіть не декларувала (відмова від частини своїх погроз не може вважатися справжньою поступкою).

У книзі досить детально аналізується компроміс як ситуація подолання радикального зла, але примус України до мирної угоди, від якої вона не виграє нічого, крім примарних обіцянок тимчасового перемир'я і потенційного зменшення людських жертв, може бути лише гнилим компромісом. Адже ціною «миру» є справедливість, мораль, свобода і людська гідність.

У підсумку зауважу, що, з одного боку, рецензована книга, хоча і вводить нову термінологію (гнилі компроміси, анемічний і сангвінічний типи компромісу) і влучно систематизує відомі поняття (компроміс, угода), не містить принципово нових ідей, які б не звучали до цього в соціальній теорії й політичній та моральній філософії в іншій формі. З іншого боку, війна Росії проти України показала, що наразі гостро бракує саме такого називання речей своїми іменами, а також послідовного й переконливого аналізу, чому саме гнилі компроміси неприпустимі, а перемир'я не є навіть коротким миром. Пацифісти та прихильники сильної руки на Заході злагоджено «проповідують» необхідність Україні йти на поступки, зважаючи на силу, якій вона буцімто неспроможна протистояти, й у такий спосіб створюють відлуння голосів, яке формує потужний ефект ехокамери. Попри те, що А. Маргаліт є прихильником простого миру, тобто в дилемі «мир чи справедливість» він схильний віддати перевагу простому миру, ніж справедливій війні до кінця, і на початку книги зазначав, що він є адвокатом компромісів як таких (с. 3), вкрай важливим є окреслення позиції, що гнилі компроміси *не сприяють* миру. І ця думка має бути озвучена і підсилена українськими інтелектуалами.